

Тетяна Гранчак,

д-р наук із соціальних комунікацій,
старш. науковий співробітник Національної
бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Соціокультурний дискурс національних бібліотек України як інструмент формування національної пам'яті

У статті проаналізовано соціокультурний дискурс національних бібліотек України, розкрито його специфіку, місце і роль у формуванні національної пам'яті. Наголошується на необхідності вироблення консенсусного підходу до формування концепту національної пам'яті, визначення ключових смислів, поширення яких є актуальним для української спільноти, формату і масштабів участі бібліотечних інституцій у здійсненні політики пам'яті.

К л ю ч о в і с л о в а: національна пам'ять, національна ідентичність, політика пам'яті, національні бібліотеки України, соціокультурний дискурс бібліотек.

Інформаційно-психологічним підґрунтям та ментальною основою загальнонаціональної єдності є національна свідомість. Її стрижнем виступає національна пам'ять. Л. Федик пропонує визначати національну пам'ять як «сукупність уявлень національної спільноти про своє минуле, зафіксовану у формі знань, культурних стереотипів, символів, міфів» [18]. Вчений наголошує на тому, що національна пам'ять завжди несе на собі відбиток ідеологізації та моральних оцінок, чому сприяє освіта, святкування визначних дат, вшанування національних міфів та символів, участь у різних акціях патріотичного змісту.

За висновками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, сучасний стан колективної пам'яті українців характеризується такими особливостями:

- наявність виразного дуалізму у поглядах на минуле, коли у суспільній свідомості побутують різні, часом антагоністичні, моделі історичної пам'яті, між якими найбільш виразними є «націоцентрично-державницька» та «імперсько-радянська»;
- існування регіональних варіантів колективної пам'яті, що продукує відмінні типи національної ідентичності;
- недоформованість на рівні колективної пам'яті історичної окремішності українського народу, розмитість уявлень про походження, етно- та націогенез українців, тяглість та безперервність історичного розвитку;
- відсутність цілісного бачення національної історії, надмірна фрагментація колективних візій історії;
- ураженість історичної пам'яті комплексом віктимності, коли у суспільній свідомості Україна постає жертвою, об'єктом, а не суб'єктом творення власної історії;
- орієнтація на історичні наративи сусідніх країн певної частини населення України, передусім громадян, що належать до національних меншин;
- етноксклюзивність колективних уявлень про минуле, тобто історичне минуле національних меншин майже не зафіксоване у національній пам'яті українців;
- певна відірваність національної пам'яті від загальноєвропейського історичного наративу, так само як і дистанційованість та неартикульованість української нації у пам'яті європейців;
- відчутна присутність в історичній свідомості громадян України рудиментів комуністичної доби, які підживлюються не лише ретрансляцією через покоління, а й через усталені зразки радянської художньої творчості та символічний простір (перелік державних свят, церемонії, топоніміка, пам'ятники);
- певна відірваність національної пам'яті від загальноєвропейського історичного наративу, так само як і дистанційованість та неартикульованість української нації в пам'яті західноєвропейських народів, що є результатом напівколоніального статусу України впродовж століть [16].

Вирішення означених проблем потребує виваженої політики, спрямованої на формування консенсусного концепту національної пам'яті. Це стосується і тих інформаційних інституцій, для

яких здійснення меморіальної функції є проявом їхньої сутності – бібліотек, музеїв, архівів. Вони не лише забезпечують збереження зафіксованої в документному вигляді пам'яті нації, виступаючи своєрідним інформаційним геномом спільноти, а й сприяють відповідному «пам'ятанню» соціумом значущих для його самоідентифікації подій і явищ.

У літературі постійно наголошується на тому, що бібліотеки є сховищами національної пам'яті, відображеної в документах бібліотечних фондів, її трансляторами в часі від покоління до покоління. Враховуючи специфіку фондів національних бібліотек, саме вони мають стати тим інформаційним підґрунтям, навколо якого відбувається консолідація національного інформаційного простору.

Водночас бібліотеки беруть участь у процесі національного «запам'ятовування» (шляхом комплектування і розвитку фондів – формування бібліотечних колекцій, створення власних бібліотечно-інформаційних продуктів) і актуалізації того, що вже запам'яталося (через організацію доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів і послуг).

Сьогодні, з активним упровадженням у суспільну діяльність інтернет-технологій, бібліотеки значно розширюють свою аудиторію і посилюють вплив на користувачів. Ця обставина актуалізує питання визначення формату і масштабів участі бібліотек у здійсненні політики пам'яті. Особливо це стосується національних бібліотек, фонди яких, з одного боку, відображають духовно-інтелектуальний потенціал нації, а з іншого – створюють необхідне підґрунтя для її подальшого розвитку, забезпечують спадкоємність національної ідентичності [1, с. 125].

Незважаючи на особливе значення соціокультурного дискурсу національних бібліотек України в умовах інформаційної агресії з боку Росії, розгляд цього питання й досі залишається поза науковою увагою. У вітчизняному бібліотекознавстві є лише поодинокі розвідки, присвячені окремим аспектам соціокультурного дискурсу національних бібліотек України та зарубіжжя [2; 3].

Зважаючи на актуальність та нерозробленість означеної проблеми, **метою** пропонованої статті є розкриття соціокультурного дискурсу вітчизняних національних бібліотек, виявлення та висвітлення специфіки тих смислів, що артикулюються і транслиуються бібліотечними установами зі статусом національних.

Джерельну базу нашого дослідження становлять офіційні веб-сайти провідних національних бібліотек України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ), Національної історичної бібліотеки України (НІБУ), Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (ЛННБУ), Одеської національної наукової бібліотеки (ОННБ), – аналіз яких дав змогу визначити ключові смисли, трансльовані бібліотеками в електронному середовищі, та підходи означених установ до здійснення політики пам'яті.

Як виявилось, на сьогодні вітчизняними бібліотеками національного рівня не вироблено стратегії здійснення політики пам'яті. На жаль, така стратегія не розроблена і на загальнодержавному рівні. Ще більше ускладнює ситуацію відсутність усвідомлення урядовцями необхідності вироблення такої стратегії та тих широких можливостей, якими володіють бібліотечні установи для реалізації державної політики пам'яті. Як засвідчує зарубіжний досвід, бібліотеки національного рівня можуть бути ефективно інтегровані в процес реалізації національної політики пам'яті і за підтримки держави, суспільства здатні брати активну участь у реалізації відповідних проектів. Про потужну роботу російських національних бібліотек ми вже говорили в попередній публікації [2]. Варто також згадати і відомі проекти, що реалізуються за участі національних бібліотек США, Білорусі, Франції: «Пам'ять Америки», «Пам'ять Білорусі», «Галліка» тощо.

Показовим прикладом є також організація Бібліотекою Конгресу у 2012 р. виставки з промовистою назвою «Книги, які сформували Америку» («Books That Shaped America»). Її відвідувачам було представлено 88 книг (така кількість книг зумовлена можливостями виставкового простору Бібліотеки Конгресу), які справили вплив на національну ідентичність – від памфлету Томаса Пейна «Здоровий глузд» до «Кота в капелюсі» Доктора Сьюза. Як пояснював керівник відділу рідкісних книг і спеціальних колекцій Бібліотеки Конгресу М. Дімунейшн (Mark Dimunation), котрий брав участь у роботі комісії істориків, літературних експертів, поетів і вчених, що відбирала видання для експозиції, ми шукали книги – чи то художня література, чи соціальні науки – які увібрали в себе та відобразили мо-

мент часу в історії Америки, який американці зрозуміли і визнали в собі [20].

Перелік представлених в експозиції книг був розміщений також на веб-сайті Бібліотеки Конгресу [19].

Щодо вітчизняних національних бібліотек, то, на жаль, сьогодні концептуальні засади організації їхньої діяльності формально не узгоджені з потребами національного розвитку, а на рівні керівництва держави взагалі відсутнє комплексне бачення місця бібліотечних інституцій у зміцненні її національної єдності. Зокрема, досі відсутній закон про національні бібліотеки, а в розробленому Міністерством інформаційної політики проекті Концепції інформаційної безпеки України серед суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки України бібліотеки не згадуються (ймовірно, вони підпадають під загальне визначення «підприємства, заклади, установи та організації різних форм власності, що здійснюють інформаційну діяльність», водночас стосовно ЗМІ в документі є окреме уточнення), не йдеться про захист національної ідентичності, культурна політика не розглядається як складова національної безпеки [6]. Така ситуація не сприяє налагодженню системної роботи, виробленню комплексних підходів у цій сфері.

Проблема ускладнюється через відсутність окремого системного правового акта, який би визначав концептуальні засади державної політики пам'яті і на який могли б спиратися як органи державної влади, так і інформаційні інституції в процесі реалізації цієї політики. За висновками фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, «ухвалення такого документа, аналогічного концепціям, прийнятим з питань державної мовної політики, етнонаціональної політики, національної інформаційної політики, сприятиме досягненню цілісності, спадковості та координованості у даній сфері державного управління» [16].

А поки що завдання з формування і збереження національної пам'яті, зміцнення національної ідентичності в пріоритетах вітчизняних національних бібліотек чітко не окреслені, що стає на заваді налагодженню системної роботи бібліотечних установ національного рівня з відповідного формування інформаційного простору, введення в широкий суспільний обіг інформації, яка сприяла б вихованню патріотичних почуттів, поваги до Української держави, її історії та державних символів, зміцненню національної самосвідомості, а та-

кож ускладнює корпоративну взаємодію між окремими бібліотеками у цій царині.

Певним зрушенням на цьому шляху можна вважати ухвалення 2016 р. Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», в якій звертається увага на те, що роль бібліотек у суспільних перетвореннях та забезпеченні прав і свобод людини недооцінена, що призводить до неефективної реалізації їхнього потенціалу як соціальних інституцій. А серед пріоритетів бібліотечної діяльності визначена робота з консолідації суспільства [14].

У схваленій Президією УБА Концепції якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року) наголошується, що бібліотеки необхідно використовувати «для формування національної самосвідомості, патріотизму, підтримки національних традицій, розвитку культури і державної мови, розвитку всіх національно-етнічних спільнот» [7].

Навіть за відсутності відповідної нормативно-правової бази, чіткої координації та відчутної підтримки на загальнодержавному рівні, наші бібліотеки підпорядковують свою діяльність потребам національно-культурного розвитку.

На окрему увагу в контексті формування і збереження національної пам'яті як ідейно-духовної основи національної ідентичності заслуговує соціокультурний дискурс національних бібліотек, котрий більшою чи меншою мірою несе на собі відбиток того концепту національної свідомості, що домінує в суспільстві та/або визначений пріоритетним на урядовому рівні.

На сьогодні аналіз соціокультурного дискурсу вітчизняних національних бібліотек засвідчує актуалізацію таких смислів, як «неперервність традицій національно-культурного розвитку», «багатий культурний та інтелектуальний спадок», «українська державність», «трагічні сторінки вітчизняної історії» (голодомори, участь у Першій і Другій світових війнах як трагедія українського народу, Чорнобиль тощо), «соборність» у поєднанні з «регіональною специфікою», «поліетнічність української нації», «відданість демократичним і загальнолюдським цінностям».

Водночас спостерігається переважання смислів, пов'язаних з інтелектуально-творчим розвитком нації, багатством її культурного та інтелектуального спадку. Заходи, присвячені відомим письменникам, поетам, митцям, науковцям, у національних бібліотеках у період з початку 2015 р.

по квітень 2016-го становили приблизно третину або половину від загальної кількості проведених у бібліотечних установах національного рівня (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість заходів, присвячених творчості нації, у провідних національних бібліотеках України (січень 2015-го – квітень 2016 р.)

Бібліотека	Усього заходів	Кількість заходів, присвячених творчості нації
НБУВ	210	76
НІБУ	208	85
НПБУ	195	66
ЛННБУ	88	43
ОННБ	167	51

При цьому варто брати до уваги той факт, що низка письменників, митців, науковців, громадських діячів у нашій свідомості міцно пов'язується з питаннями національної ідентичності і боротьбою за незалежність України. По суті, вони виступають своєрідними маркерами національної пам'яті. Повною мірою це стосується Тараса Шевченка, Михайла Грушевського, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Олександра Довженка, Ліни Костенко та багатьох інших. Те саме стосується і культурно-наукових процесів – функціонування НТШ, «Просвіти», феномена «Розстріляного відродження» тощо.

Друга за кількістю група заходів, проведених вітчизняними національними бібліотеками, присвячена подіям та особистостям, пов'язаним з українською державністю; третя – трагічним сторінкам вітчизняної історії: Першій і Другій світовим війнам, війні в Афганістані, бою під Крутами тощо; четверта – релігійно-культурним смислам; п'ята – тоталітарному минулому (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість бібліотечних заходів за тематичним спрямуванням (січень 2015-го – квітень 2016 р.)

Бібліотека	Усього заходів	Кількість заходів, присвячена ідеям української державності	Перша і Друга світові війни, війна в Афганістані, Крути	Релігійно-культурні смисли	Тоталітарне минуле
НБУВ	210	19	6	7	1
НІБУ	208	36	17	14	2
НПБУ	195	24	6	5	2
ЛННБУ	88	6	3	3	1
ОННБ	167	16	6	3	1

Соціокультурний дискурс у різних національних бібліотеках має свою специфіку – в одних установах він багатоаспектний, наповнений актуальними для формування національної ідентичності смислами (наприклад, ОННБ, НІБУ), в інших – менш комплексний, з виразним ухилом в окремі темати-

ки та відсутністю низки актуальних смислів (НБУВ, ЛННБУ, НПБУ).

Зокрема, у НБУВ протягом періоду, що оглядається, в соціокультурному дискурсі, відображеному на офіційному сайті установи, не було окреслено напрям «демократичних і загальнолюдських (або європейських) цінностей», не згадувалася Чорнобильська трагедія, Голодомор, давньоруські витоки нашої держави. Поодинокі заходи присвячувалися «пам'ятанню» народних традицій (1), козацтва (3), поліетнічного складу української нації (зокрема кримських татар і євреїв – 1 і 6 заходів, відповідно), подій, пов'язаних з Майданом і АТО (2).

На цьому тлі дещо неочікувано, з огляду на національний статус і наукове спрямування НБУВ, виглядають такі віртуальні виставки бібліотеки, як «Пожежна справа в Україні понад 100 років тому (до Дня працівників пожежної охорони України – 29 січня)» [11], «Світ медицини в Україні. Тематична виставка вітчизняних журналів, представлених у фондах залів періодичних видань» [15], «Загальна терапія: народна і традиційна медицина. Тематична виставка Універсального підсобного фонду Відділу комплексного бібліотечного обслуговування» [5], «Життя чудове – посміхнись!» (до Дня сміху – 1 квітня) [4] та деякі інші.

Подібна ситуація, хоча трохи і в іншому тематичному співвідношенні, спостерігається в НПБУ. В представленому на її офіційному сайті соціокультурному дискурсі за період, що аналізується, не згадувалися ні народні традиції, ні козацька доба, ні Голодомор.

Найвужчим виявився соціокультурний дискурс ЛННБУ, на сайті якої за термін з січня 2015-го по квітень 2016 р. взагалі не порушувалися питання, пов'язані з давньоруськими витоками нашої державності, народними традиціями, козацькою добою, трагедіями Чорнобиля і Голодомору, подіями Майдану і АТО.

Найбільш збалансовано, порівняно з іншими вітчизняними національними бібліотеками, політика пам'яті реалізується НІБУ та ОННБ.

В діяльності останньої, за винятком поліетнічності української нації, представлені такі актуальні для української ідентичності смисли, як творчий потенціал нації, державність, давньоруські витоки, народні традиції, козацтво, тоталітарне минуле, трагедії війн, Голодомору і Чорнобиля, Майдану і АТО, загальноєвропейські цінності, регіональні та релігійно-культурні аспекти.

Додаткової уваги потребує зважений спосіб представлення актуальної інформації, яка подається таким чином, щоб сприяти єднанню людей навіть з різними поглядами навколо спільних цінностей.

Так, 5 квітня 2016 р. в Одеській національній науковій бібліотеці відбулася презентація фотопроєкту «Рани». Його презентував сам автор Дж. Сивенький – американський фотограф українського походження, який реалізує проєкт як стипендіат Програми академічних обмінів імені Фулбрайта у 2014–2015 рр.

«Розповіді Джозефа Сивенького, сповнені щирою увагою до долі героя кожної зі світлин – українських солдатів, часто зовсім молодих, яких було тяжко поранено і покалічено, коли вони захищали свою країну, домівки і родини, – йдеться у повідомленні, – не залишили байдужим жодного з учасників презентації». Серед відгуків відвідувачів виставки звертають увагу слова вдячності автору «...за можливість побачити й відчути його сприйняття нашої сучасної історії, нашого болю, нашої скорботи – відчуття, що стають спільними для близьких духом людей, де б вони не народилися. На Сході чи на Заході біль і рани молодих хлопців, сльози матері над понівеченим тілом сина, безпорадність чоловіка перед нездоланною слабкістю – всюди люди відчувають однаково...» [12].

Примітно, що жодного разу у тексті повідомлення не згадується АТО, акцент робиться на тому, що об'єднує – співчутті до болю іншого.

Та ж сама виваженість, акцентування індивідуального, особистісного виміру подій властиві соціокультурному дискурсу ОННБ стосовно Другої світової війни. У цьому контексті привертає увагу участь бібліотеки 8–11 жовтня 2015 р. в Міжнародній програмі «Усна історія (не)подоланого минулого» за темою «Дослідження феномена тоталітаризму, його проявів та шляхи подолання», яка відбулася на базі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. У рамках програми 10–11 жовтня в ОННБ пройшла панельна дискусія «Жіночий досвід війни: історичні дослідження у сучасних контекстах» та презентація збірника наукових статей «Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремально-насильства» (Київ: Арт-книга, 2015). Учасники дискусії – редактори та автори збірника, зокрема, Г. Грінченко (Харків) і О. Кісь (Львів) [17].

У рамках «вирівнювання» національної пам'яті

важливим є просування бібліотекою дискусійних персонажів української історії (наприклад, таких як Мазепа) та їх «вписування» в сучасний національно-визвольний концепт.

Так, на бібліотечному веб-сайті 23 березня в ІРЦ «Вікно в Америку» повідомлялося, що в Одесі відбулася зустріч на тему «Мазепа як метафора: відлуння історії у боротьбі сучасної України за суверенність» з відомим американським політологом А. Каратницьким. Через постать і діяння гетьмана А. Каратницький акцентував увагу на подібності та відмінностях історичної ситуації в Україні на початку XVIII ст. та в наш час, виокремив чинники, які визначають складову теперішніх подій. Однією з центральних була тема з'ясування витоків ранньої концепції української державності й «руського мира», їх роль у витворенні української еліти, у тому числі духовенства» [8].

Робота бібліотек зі збереження національної пам'яті, об'єднання через пам'ять ведеться і на регіональному рівні. Надзвичайно промовиста у зв'язку з цим назва розміщеного 16 квітня 2016 р. на сайті Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки повідомлення «Поєднання через важку пам'ять». Таку назву має проєкт, над яким працювали молоді поляки і українці. Він зосереджений навколо делікатного питання важкої пам'яті і спрямований на зміцнення польсько-українського порозуміння та міжнародної співпраці. Як зазначається у повідомленні, одним з першочергових завдань проєкту є «поширення новітньої історії з засвідченими добрими прикладами взаємопорятунку людей, які проживали в Польщі і Україні (Волинь, Східна Галичина) у 1943 р., незважаючи на війну, знищення, тортури і вигнання. Ця ініціатива спрямована на подолання національних стереотипів, об'єктивне двостороннє з'ясування усіх обставин трагічних подій та розвиток діалогу між польським і українським народами» [10].

Досвід реалізації за участі бібліотечних інституцій таких проєктів може бути корисним і у вирішенні питання консолідації української нації.

У Росії участь бібліотек у формуванні національної ідентичності через формування пам'яті вже осмислюється на дисертаційному рівні. У 2004 р. О. А. Матвеева захистила кандидатську дисертацію «Бібліотека як чинник збереження національної ідентичності в епоху глобалізації». І можна тільки підтримати зроблений авторкою дослідження висновок про те, що бібліотека сьогодні є інститутом, суспільне призначення якого – «бути

культурною пам'яттю нації і забезпечувати доступ до цієї пам'яті», і «від стану бібліотечної справи і ефективності її розвитку залежить національна та державна ідентифікація кожного народу в сучасному глобальному світі» [9].

В Україні вибудовування національними бібліотеками концепту соціокультурного дискурсу поки що відбувається емпіричним шляхом і залежить від позиції керівництва бібліотеки та її працівників, розуміння ними завдань бібліотеки національного рівня. Хоча, враховуючи гостроту проблеми формування і збереження національної пам'яті для українського суспільства, а також прояви інформаційної агресії щодо нашої держави, в бібліотеках національного рівня мала б бути сформована політика дискурсу, орієнтована на актуальні потреби державного і суспільного розвитку.

Варто також враховувати, що у визначенні тематики заходів, які проводяться в бібліотеках, бібліотечні працівники часто покладаються на ті пріоритети загальнодержавної політики пам'яті, які, не будучи формалізовані на концептуальному або стратегічному рівні, проявляються наразі у постановках Верховної Ради України стосовно відзначення пам'ятних дат і ювілеїв.

Аналіз останнього такого документа виявив лише часткову його відповідність завданням «консолідації та розвитку історичної свідомості українського народу, збереження національної пам'яті» [13].

Зокрема, відповідно до Додатку до Постанови Верховної Ради України від 2 лютого 2016 року № 971-VIII «Пам'ятні дати та ювілеї 2016 року» цього року на державному рівні мало відзначатися 85 пам'ятних дат та ювілеїв [13], з яких 62 стосувалися творчості нації (наприклад, відзначення 150-річчя Київської публічної бібліотеки (нині – Національна парламентська бібліотека України) (03.03.1866); 100-річчя Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроєкології і природокористування Національної академії аграрних наук України (1916); 100-річчя заснування у Києві «Молодого театру» під керівництвом Леся Курбаса (05.1916); 95-річчя заснування Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (01.03.1921); 150 років з дня народження Соломона Франкфурта (1866–1954), вченого, агронома; 90 років з дня народження Галини Кальченко (1926–1975), скульптора, народного художника УРСР тощо).

При цьому, відзначенню дат, що чітко асоцію-

ються з державницькими смислами, передбачалося присвятити лише 2 заходи: 25 років з дня проголошення незалежності України (24.08.1991) та 20 років з дня прийняття Конституції України (28.06.1996).

Ще один – 150 років з дня народження Михайла Грушевського (1866–1934), вченого, історика, політичного та державного діяча, голови Центральної Ради – також можна віднести до цієї групи, з огляду на керівництво М. Грушевським Центральною Радою, а також на те, що він був першим президентом України в період відновлення її незалежності у Новий час.

Виокремлені дев'ять пам'ятних дат і ювілеїв пов'язані з подіями Першої та Другої світових війн, періоду української революції 1917–1921 рр.* Причому тут спостерігається тренд до збільшення кількості заходів, присвячених боротьбі за збереження відновленої державності у період української революції 1917–1921 рр.

4 заходи стосувалися «пам'ятанню» злочинів тоталітаризму та смислів, пов'язаних з релігійним та церковним життям; 2 – поліетнічного складу української нації (присвячені кримським татарам, євреям і ромам в Україні), подій Майдану та АТО (2 роки з дня проведення мітингу кримських татар у Сімферополі на підтримку територіальної цілісності України (26.02.2014) та 2 роки з дня звільнення Маріуполя від проросійських терористів (13.06.2014), а також регіональних подій (400 років з часу першої писемної згадки про місто Умань (1616) і 400 років з часу заснування міста Суботова (1616)).

Козацькому минулому в українському духовному спадку документом передбачалося присвятити 1 захід – вшанування 370 років від дня народжен-

* 75 років від знищення гітлерівцями євреїв Києва (29–30.09.1941) – початку масових розстрілів у Бабиному Яру ромів, військовополонених, членів ОУН у часи нацистської окупації;

100 років з часу боїв за гору Лисоня за участю легіону Українських січових стрільців (08–09.1916);

130 років з дня народження Андрія Гулого-Гуленка (1886–1926), українського військового діяча, генерал-хорунжого Армії УНР, повстанського отамана;

130 років з дня народження Олекси Алмазова (1886–1936), генерал-хорунжого Армії УНР, учасника Першого зимового походу;

120 років з дня народження Василя Недайкаші (1896 – після 1965), командира куреня Низових запорожців Армії УНР;

100 років з дня народження Людмили Павличенко (1916–1974), снайперки часів Другої світової війни, Героя Радянського Союзу;

110 років з дня народження Олени Теліги (справжнє прізвище – Шовгенів) (1906–1942), письменниці, громадського та політичного діяча;

75 років з часу масових розстрілів політичних в'язнів на Західній Україні (06–07.1941);

150 років з дня народження Сергія Дельвіга (1866–1944), військового діяча, генерал-полковника Армії УНР.

ня Івана Скоропадського (бл. 1646–1722), гетьмана Лівобережної України (1708–1722) (хоча, наприклад, цього ж року виповнюється 400 років з часу відомого походу гетьмана Петра Сагайдачного на Кафу, 395 років Хотинської битви).

На жаль, серед пам'ятних та визначних подій 2016 р. були відсутні смисли, пов'язані з князівською добою в історії нашої країни (хоча, цього року виповнилося 940 років з дня смерті Святослава II Ярославича, засновника чернігівської князівської династії, фундатора будівництва Печерської церкви у Києві, 815 років з дня народження і 775 років з дня смерті Данила Галицького). 2015 р. було передбачено відзначити лише одну дату – 960 років від дня народження Нестора Літописця (1055–1113), історика і літератора, хоча цього ж року виповнювалось 1000 років з дня смерті Володимира Великого, і цей інформаційний привід активно використовувався в російському інформаційному просторі для просування і підтримки ідеї давніх історичних коренів, тожності Русі й Росії, яка є складовою дискурсу «великої Росії». До речі, значну увагу цим подіям приділяють і національні бібліотеки Росії.

Як бачимо, специфіка соціокультурного дискурсу національних бібліотек значною мірою залежить від державної політики пам'яті, яка наразі лише частково відповідає потребам сьогодення. На державному рівні із залученням представників громадськості та експертного середовища має бути визначений консенсусний підхід до формування національної пам'яті та ключові смисли, поширення яких нині є актуальним для української спільноти.

Потужним інструментом просування актуального для національного єднання і формування консенсусної національної пам'яті дискурсу в усіх регіонах України є бібліотечна мережа. Цей факт повинен усвідомлюватися як на рівні керівництва держави, проявом чого має стати відповідна підтримка бібліотек, так і на рівні самих бібліотечних установ, фахівцями яких має бути розроблена методика просування ключових смислів національної пам'яті в соціокультурному дискурсі бібліотек.

Список використаних джерел

1. Гранчак Т. Національні бібліотеки як комунікаційні інституції політики національної пам'яті в умовах поширення електронних технологій / Т. Гранчак // Національна та історична пам'ять. Політика пам'яті у культурному просторі : зб. наук. праць. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. – Вип. 8. – С. 124–132.

2. Гранчак Т. Соціокультурний дискурс російських національних бібліотек як джерело визначення пріоритетних маркерів національної пам'яті / Т. Гранчак // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 4. – С. 14–22.

3. Гранчак Т. Україна і Друга світова війна : підходи до осмислення і представлення в соціокультурному дискурсі вітчизняних національних бібліотек / Т. Гранчак // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 5. – С. 22–27.

4. Життя чудове – посміхнись! [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2819>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

5. Загальна терапія : народна і традиційна медицина. Тематична виставка Універсального підсобного фонду Відділу комплексного бібліотечного обслуговування [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2803>. – Назва з екрана. Дата перегляду: 23.10.2016.

6. Концепція інформаційної безпеки [Електронний ресурс] : проект. – Режим доступу : http://mip.gov.ua/done_img/d/30-project_08_06_15.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

7. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ula.org.ua/ua/252-dokumenty/dokumenty-uba/3089-kontseptsiia-iaakisnykh-zmin-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy-do-2025-roku>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

8. Лекція Адріана Каратницького (США) [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека: офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1382. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

9. Матвеева Е. А. Библиотека как фактор сохранения национальной идентичности в эпоху глобализации : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Матвеева Елена Анатольевна; [Электронный ресурс] : Омск, 2004. – 146 с. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/91050.html>. – Заглавие с экрана. – Дата просмотра : 23.10.2016.

10. Посідання через важку пам'ять [Електронний ресурс] // Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. – Режим доступу: <http://lib.rv.ua/ua/news/3554/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 23.10.2016.

11. Пожежна справа в Україні понад 100 років тому (до Дня працівників пожежної охорони України – 29 січня) [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2664>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

12. Презентація фотопроєкту «Рани» [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліо-

тека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1393. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

13. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2016 році : постанова Верховної Ради України від 02.02.2016 № 971-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/971-19>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

14. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#n8>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

15. Світ медицини в Україні. Тематична виставка вітчизняних журналів, представлених у фондах залів періодичних видань [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/2718>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

16. *Симоненко І.* Концептуальні засади державної політики пам'яті: аналітична записка [Електронний ресурс] / І. Симоненко // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/artic->

[les/269](#). – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016.

17. Усна історія (не)подоланого минулого [Електронний ресурс] // Одеська наукова національна бібліотека : офіційний веб-сайт. – Режим доступу : http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1267. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016 р.

18. *Федик Л. Б.* Національна пам'ять як засіб конструювання національної свідомості : на прикладі Галичини міжвоєнного періоду [Електронний ресурс] / Л. Б. Федик // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя. – 2011. – Вип. XXX. – С. 232. – Режим доступу : http://ist-znu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/30/fedyk.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 23.10.2016 р.

19. Books That Shaped America // Library of Congress. – Mode of access : <http://www.loc.gov/exhibits/books-that-shaped-america/>. – Title from the screen.

20. How Books Shaped The American National Identity // npr books. – Mode of access : <http://www.npr.org/2012/08/14/158771705/-books-that-shaped-america>. – Title from the screen.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2016 р.

UDC 027.7(470+571):316.3

Tetiana Hranchak,

PhD in Social Communications, senior researcher of the department of political analysis of Vernadsky National Library of Ukraine

SOCIO-CULTURAL DISCOURSE OF NATIONAL LIBRARIES OF UKRAINE AS A TOOL OF FORMATION OF NATIONAL MEMORY

The article analyzes the socio-cultural discourse of national libraries of Ukraine, discovered and disclosed its specifics. It's proved that socio-cultural discourse of library institutions are instrument of formation of national memory. It's accentuated the need of a consensual approach to the formation of the concept of national memory, identifying key meanings distribution of which is important for the Ukrainian community, the format and extent of libraries' participation in the implementation of policies of memory.

К е у в о р д с: national memory, national identity, memory politics, national libraries, sociocultural discourse, library service, library activities.

УДК 027.7(470+571):316.3

Татьяна Гранчак,

д-р наук по социальным коммуникациям, старш. научный сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ДИСКУРС НАЦИОНАЛЬНЫХ БИБЛИОТЕК УКРАИНЫ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПАМЯТИ

В статье проанализирован социокультурный дискурс национальных библиотек Украины, выявлена и раскрыта его специфика. Акцентирована необходимость выработки библиотеками консенсусного подхода к формированию концепта национальной памяти, определения ключевых смыслов, формата и масштабов их участия в осуществлении политики памяти.

К л ю ч е в ы е с л о в а: национальная память, национальная идентичность, политика памяти, национальные библиотеки Украины, социокультурный дискурс библиотек.